

Tot sortint de la caverna per cercar la vida (Lectura classicitzant de *La caverna*¹ de Rodolf Sirera)²

Pau Gilabert Barberà
Universitat de Barcelona³

Per a Rosa Cabré, Mireia Sopena, Òscar Bodi i Àlex Matas

Disposat sempre a advertir lectors i espectadors del perill d'establir-se còmodament en el regne de la ficció, de falsejar la vida i també la mort fins a convertir-les en autèntiques, però lamentables, representacions teatrals⁴, R. Sirera atorga als seus textos la categoria d'autèntics desvetlladors de la consciència. Cal suposar que, si es tracta de la pròpia, partint com parteix de la convicció -altrament podria estalviar-se el plaer "feixuc" de l'escriptura-, tot ha de resultar força més fàcil, però la mare Psicologia ens ha ensenyat a detectar resistències universals, presents en gairebé tothom, al canvi, al pas lògic a la maduresa i àdhuc a la "conversió". Per salvar, doncs, aquesta contrarietat notable, n'hi ha prou de posar els personatges -i, si calia, a nosaltres mateixos- en situacions límit, davant les quals és impossible de no reaccionar o, encara millor, de no "atacar". I, un cop s'ha optat per una estratègia palesament guerrera, tampoc no pot sorprendre que els generals que l'han de dur a terme -és a dir, a la victòria- no puguin permetre's el luxe de ser ni misericordiosos, ni educats, ni molt menys complaents; ben al contrari, l'autor valencià s'inclina sovint per individus sense escrúpols com ara un marquès sàdic⁵ o un contrabandista⁶, addicte aquest darrer al benefici propi, i avesat a traficar, si se'n presentava l'avinentsa, amb la vida humana.

Al seu torn, les situacions extremes han estat creades més d'un cop amb l'ajut inestimable d'espais closos i claustrofòbics. En *El verí del teatre*, era un actor de molta anomenada, Gabriel de Beaumont, qui de sobte es descobria atrapat en un espai luxós, però reduït, sotmès a una mena d'aplicació pràctica de les teories del sofista Antifont, segons les quals ell no podrà demostrar mai que un marquès foll l'ha fet presoner en una cambra del seu palau per la senzilla raó que no hi ha hagut cap testimoni que ho pugui certificar⁷. Ara, en canvi, ens trobem a la caverna d'una

¹ Teatre català contemporani. Els textos del Centre Dramàtic, nº 7. Barcelona: Lumen, 1995. Totes les citacions correspondran a aquesta edició i la numeració entre parèntesis s'hi refereix.

² Aquest article fou publicat al número 14-15 d'*ITACA. Quaderns Catalans de Cultura Clàssica*. Barcelona, 1999, pp.119-138.

³ Professor titular del Departament de Filologia Grega de la Universitat de Barcelona. Gran Via de les Corts Catalanes 585, 08007 Barcelona. Telf: 934035996; fax, 934039092; correu electrònic: pgilabert@ub.edu; pàgina web personal: www.paugilabertbarbera.com

⁴ No cal dir que *El verí del teatre* en seria la mostra emblemàtica.

⁵ Prou sàdic per preferir la contemplació de la mort real de Gabriel de Beaumont a la seva representació fictícia o teatral. En *El verí del teatre* es contrapesen, doncs, dues visons ben diferents de l'acte de contemplar (*théamai*), de manera que, per al marquès, la passió i l'entusiasme en l'espectador només poden aparèixer si hom assassina la falsedat o irrealitat d'allò representat, és a dir, el mateix teatre.

⁶ Veritable provocador de la presa de consciència per part del jove protagonista de *La caverna*, tot i que, com es veurà, fent ús de mètodes igualment violents.

⁷ Recordeu que, segons el papir d'Oxirrinc (XI, n. 1364 ed. H(unt)., fr. B 44 de l'edició de H. Diels-W.Kranz. *Die Fragmente der Vorsokratiker*, vol. 1, 6th edn. Berlin: Weidmann, 1951, rpr. Dublin / Zurich, 1966), Antifont, un dels màxims representants de la "clàssica" oposició sofística *phýsis / nómos* mantenia: "Així, doncs, justícia és no transgredir les disposicions legals de la ciutat en què vivim. Per tant, un home podria practicar la justícia molt en benefici propi, si davant testimonis observa les lleis com a sobiranes; però, sense testimonis, les lleis de la natura. En efecte, hi ha lleis imposades, però les de la natura són necessàries. Les lleis acordades no són innates, mentre que les de la natura són innates i no pas acordades (Col. I). Així, doncs, si en transgredir les disposicions legals aconseguíem passar desapercebuts

illa mediterrània, prop de Nàpols, i no pas en una mansió aristocràtica, de manera que la foscor, les incomoditats i tota l'opressió pròpies del “submón” queden garantides de bell antuvi. Encara no ha arribat el moment d'assenyalar que, emparant-se en les ombres trèmules d'un hàbitat així, R. Sirera jugarà tant com pugui a introduir el dubte sobre una realitat que no és sinó pura aparença o ficció. Ben real, per exemple, és la caverna per al jove protagonista, on es troba sol amb si mateix -i no s'agrada-, envaït de por i de tot tipus d'angoixes, però falsa alhora, perquè és la caverna imaginària d'una obra de ficció, i condemnada, per tant, a perdre la vida més enllà de les pàgines en què apareix citada o de la ment del lector. I, tanmateix, aquesta caverna té molt més cos que no pas sembla, car no ha estat creada de cap i de nou, sinó que se sap hereva d'una altra de secular, feta de tradició, que en els seus orígens residia només en els primers capítols del llibre setè de *La República* de Plató. De primer, hom podria avaluar-la com una càrrega pesada, cridada pel destí a ofegar tots aquells que gosin parar-li les espatlles, però aquest no sembla ser el cas, per raons òbvies, de R. Sirera, poc propens a qüestionar la paternitat platònica de gairebé totes les cavernes literàries i, per contra, molt feliç de poder-ne fer ús sense sentir per això que li estan segant sense permís la irrenunciable llibertat de creació.

De fet, la relació amistosa evident amb la imatge antiga -imatge filosòfica, a més-, està plenament justificada. Al capdavant, de la imatge platònica de la caverna se'n desprèn una exhortació clara a la comparança, al paral·lelisme entre “aquella imatge”⁸ i l'ascensió de l'ànima vers la regió intel·ligible, vers la idea del Bé, l'única llum, la Llum, que comprensiblement tanca la pupil·la dels qui solen viure immersos en la foscor i suporten el llast de la matèria. En conseqüència, si el model consolidat ja hi és, per què pensar-ne de nous? N'hi ha prou de deixar entendre, i gosaria dir que amb una ironia mal dissimulada, que tothom és molt lliure d'enlairar-se fins on vulgui, però n'hi ha que, seguidors d'un credo terrenal i ben positivista -no sé llegir R. Sirera d'una altra manera-, saben frenar els rampells dels mestres metafísics sense haver de renunciar, però, a les imatges esplèndides amb què embolcallen el seus “trànsits”.

Sigui com sigui, aquella imatge platònica és present en la memòria cultural de tots nosaltres. Per contra, fóra bo que, malgrat prescindir traïdorament de l'estructura narrativa de *La caverna*, n'expliquéssim l'argument a fi de comprendre amb rapidesa les circumstàncies que han fet que un jove de bona família es trobi en “règim subterrani” de privació de llibertat:

---

als qui les han acordades, ens veiem lliures d'ignomínia i de càstig... Efectivament, es legisla per als ulls” (Col. 2) (δικαιοσύνη οὖν τὰ τῆς πόλεως νόμιμα, ἐν ἣ ἂν πολιτεύηται τις, μὴ παραβαίνειν. χρῶντ' ἂν οὖν ἄνθρωπος μάλιστα ἑαυτῶι συμφερόντως δικαιοσύνηι, εἰ μετὰ μὲν μαρτύρων τοὺς νόμους μεγάλους ἄγοι, μονούμενος δὲ μαρτύρων τὰ τῆς φύσεως· τὰ μὲν γὰρ τῶν νόμων ἐπίθετα, τὰ δὲ τῆς φύσεως ἀναγκαῖα· καὶ τὰ μὲν τῶν νόμων ὁμολογηθέντα οὐ φύντ' ἐστίν, τὰ δὲ τῆς φύσεως φύντα οὐχ ὁμολογηθέντα (Col. 1) τὰ οὖν νόμιμα παραβαίνων εἰάν λάθῃ τοὺς ὁμολογήσαντας καὶ αἰσχύνῃς καὶ ζημίας ἀπήλλακται... νενομοθέτηται γὰρ ἐπὶ τε τοῖς ὀφθαλμοῖς (Col. 2) -la traducció és meva).

⁸ Cf. Plató. *República* 517b: ‘Doncs aquesta imatge’, deia jo al meu torn, ‘estimat Glaucó, cal aplicar-la, tota ella, al que s’ha dit abans, tot comparant, d’una banda, aquest espai que se’ns mostra per mitjà de la visió amb l’habitacle de la presó i, d’una altra, la llum del foc del seu interior amb la força del sol. Al seu torn, la pujada cap amunt i la contemplació del que s’hi troba, un cop tinguda per l’ascensió de l’ànima vers la regió intel·ligible, almenys no et separaràs del que és la meva esperança, ja que tant desitges sentir quina és... Car versemblantment és més o menys així, si s’hi pensa segons la imatge que s’ha mencionat abans’ (Ταύτην τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, τὴν εἰκόνα, ᾧ φίλε Γλαύκων, προσαπτέον ἅπασαν τοῖς ἔμπροσθεν λεγομένοις, τὴν μὲν δι' ὄψεως φαινομένην ἔδραν τῆ τοῦ δεσμοτηρίου οἰκῆσει ἀφομοιοῦντα, τὸ δὲ τοῦ πυρὸς ἐν αὐτῇ φῶς τῆ τοῦ ἡλίου δυνάμει· τὴν δὲ ἄνω ἀνάβασιν καὶ θεᾶν τῶν ἄνω τὴν εἰς τὸν νοητὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἄνοδον τιθεὶς οὐχ ἀμαρτήσῃ τῆς γ' ἐμῆς ἐλπίδος, ἐπειδὴ ταύτης ἐπιθυμεῖς ἀκούειν... εἰκὸς γὰρ που οὕτως, εἴπερ αὖ κατὰ τὴν προειρημένην εἰκόνα τοῦτ' ἔχει -la traducció és meva seguint l’edició de J. Burnet. *Platonis Opera*, vol. 4. Oxford: Clarendon Press, 1901, rpr. 1968; *idem* pel que fa a la resta de citacions de la imatge platònica de la caverna).

Heus aquí una família italiana benestant de final del segle XVIII i començament del segle XIX. La muller és morta i el vidu s'ha casat de bell nou amb una anglesa. S'instal·len a Anglaterra, tot i que el motiu principal no sembla ser el matrimoni, sinó els negocis del marit. Hi ha dos fills de la primera esposa. Com tradicionalment han fet i fan les bones famílies, els joves són enviats a l'estranger, per tal que esdevinguin ciutadans cultes i preparats per als llocs de privilegi que ocuparan en la societat. Així, doncs, i amb tots els matisos que calgui introduir, ens situem en l'atmosfera del "Grand Tour"⁹, que es practicà durant segles fins que esdevingué simplement "turisme"¹⁰ -em refereixo al menys foll, és clar. El fill gran és a Itàlia; en principi, hi ha anat a estudiar Art i, pel que sembla, no ha calgut donar-li cap empenta, sinó que s'ha mogut per iniciativa pròpia. El petit, en canvi, de dinou anys, s'ha resistit a abandonar la comoditat de la llar, però ara el trobem també rumb a Itàlia via Gibraltar explicant al capità del vaixell que, a més de voler reunir-se amb el seu germà i dur a terme un seguit de transaccions comercials per a l'empresa del pare, en el fons, s'hi desplaça per plaer. El capità, que sembla confiar-hi des del primer moment, li comunica generosament que podria posar-lo en contacte amb persones molt rellevants de la revolució contra l'Absolutisme que vol restablir la Constitució¹¹. Sigui com sigui, el jove no en vol saber res, alhora que s'apressa a afegir que la seva família mai no ha tingut res a veure amb la política. Ja a Itàlia (Nàpols), no aconsegueix de localitzar el seu germà, fins que, temps després, aquell mateix capità de vaixell ve a trobar-lo justament per dur-l'hi. En efecte, el germà gran s'està morint com a resultat de la seva implicació en el moviment revolucionari i progressista contra l'Absolutisme. En plena agonia, li arribarà a demanar que continuï la seva tasca, de manera que, bo i deixant-se arrossegar per les circumstàncies i no pas com a fruit d'una decisió personal, s'adhereix també a la revolució. El jove lluita a partir d'ara en el si d'una companyia de revolucionaris molt mal equipats i dirigits per un comandant exiliat després de les primeres repressions de la guerra del francès.

L'èxit no els acompanya pas; ans al contrari, els soldats reialistes afusellen tots els seus companys. L'únic supervivent és ell, però se salva perquè fuig covardament en acostar-se l'exèrcit regular: només cal tenir en compte que la ferida que pot "exhibir", se la fa ensopegant amb unes arrels -quelcom de ben poc heroic!

Per la seva banda, el comandant havia tingut la precaució de contactar amb un contrabandista, el qual, en cas de desfeta, els faria sortir del país. Per tant, tots els soldats estaven advertits d'on havien d'anar en cas necessari per contactar-hi. Finalment, doncs, trobem el jove en una caverna d'una illa a dues milles i mitja de la costa. Supervivent únic, recorre al contrabandista, i aquest se l'enduu a l'amagatall, per tal com, a terra ferma, els soldats reialistes baten la comarca.

Enfebrat i víctima d'una angoixa permanent, creu veure, com entre ombres, un seguit de personatges, sempre encarnats per "Ell" i "Ella", que li parlen. Tots contribuiran, d'una forma o d'una altra, a desvetllar-li la consciència, a fer-lo madurar i decidir per ell mateix, de manera que mai més no es vegi "arrossegat". De sobte, a més, comparteix caverna -o li ho sembla- amb un militar encadenat pels contrabandistes i que ha fugit d'un exèrcit en el

---

⁹ Per a aquesta qüestió, vegeu, per exemple, *Grand Tour. The Lure of Italy in the Eighteenth Century*, edited by A. Wilton - I. Bignamini, Tate Gallery Publishing, Londres 1996, catàleg de l'esplèndida exposició que, amb el mateix nom, tingué lloc a la Tate Gallery (X-96 / I-97) i al Palazzo delle Esposizioni de Roma (11-97 / IV-97).

¹⁰ R. Eisner ho il·lustra molt bé a *Travellers to an Antique Land. The History and Literature of Travel to Greece*, The University of Michigan Press, Michigan 1991.

¹¹ Tot indica, doncs, que hom fa al·lusió a la Constitució de la República Partenopea. Vegeu, per exemple, H. Hearder - D.P. Waley, *Breve Historia de Italia*, Madrid 1966.

qual ja no pot creure. És liberal i pertany al grup de militars progressistes que volen restablir la Constitució, però, paradoxalment, abans de la conversió fou ell qui dirigí l'escamot d'afusellament del seu comandant.

Fins aquí els dos primers dies, dels tres en què està dividida l'obra, al llarg dels quals apareixen les dades que, esparses aquí i allà, he volgut connectar i resumir. Sabem quin és el conflicte i restem amatents del que pugui esdevenir-se -tal vegada la solució- durant el tercer dia. Això no obstant, cal resistir la temptació de córrer, car és molt el que ja s'ha dit i que ara caldria repassar analíticament. Comencem, doncs, per un "Ell" que podria ser -per què no?- el pare del jove:

'Veus la teua ombra reflectida en el mur?... El sol la produeix... El sol sembla que es mou, però tu i jo sabem que no és així, que qui es mou és la terra. Doncs bé, també sabem que aquesta afirmació, que va formular ja fa dos segles Galileo Galilei, constitueix encara, per a l'Església Romana, una heretgia. Qui gosaria, als nostres dies, de defensar el sistema ptolomeic? Diríem d'ell que estava boig, o que era un ignorant... Les esglésies... sempre han estat en contra del progrés i de la llibertat, i, per això, creure en la idea de Déu, tal i com elles la defensen, em sembla una actitud indigna d'una persona responsable, una manera més de sotmetre's al seu esclavatge i, amb aquesta passivitat, ajudar indirectament a la perduració del sistema opressor que representen. Seria, al cap i a la fi, el mateix que continuar creient que el sol es mou al voltant de la terra, o que el que existeix realment, com s'imaginaven els pobres presoners de la caverna, és l'ombra que es reflecteix sobre el mur en lloc d'allò que la projecta'¹²(pp. 31-32).

Cal parar esment, primer de tot, que, essent presoner en una caverna com aquells altres ho foren en la platònica, ningú millor que el Jove, puix que ell sí que havia conegut abans la llum¹³, per no confondre l'ombra reflectida en el mur, pura ficció, amb allò que la projecta: tal vegada ell mateix, cada cop més resplendent i il·luminador, si avança resolt pel camí de la curiositat intel·lectual. Qui vol o hauria de voler créixer -*lato sensu*- per esdevenir madur -és a dir, qui ha de substituir la lleugeresa d'una personalitat a mig fer per una altra amb cos, amb consciència i criteri personals-, no ha de sotmetre's a la follia i ignorància de cap poder constituït, sobretot -"Ell" *dícit*- del més "cavernícola": l'Església Romana. Caldrà, doncs, renunciar a la comoditat -car les caveres també poden temptar per la protecció que ofereixen-, en el ben entès que tota persona digna i responsable ha de saber sortir de la cova de l'esclavatge i la passivitat per cobrir les diverses etapes d'un viatge iniciàtic indefugible: la vida.

Sens dubte, l'advertiment apareix embolcallat d'un to culte un xic aclaparador -qui gosarà negar que Plató sempre impressiona? Potser per això, "Ella," -per què no la madrastra?-, intuït

---

¹² Cf. Plato, *República* 515: 'Primer de tot, ¿creus, en efecte, que uns presoners d'aquesta mena poden haver vist, no només de si mateixos sinó també els uns dels altres, res que no siguin les ombres que per causa del foc es projecten sobre la part de la cova de davant seu?' (τοὺς γὰρ τοιούτους πρῶτον μὲν ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων οἶε ἄν τι ἑωρακέναι ἄλλο πλὴν τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς εἰς τὸ καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας;).

¹³ Cf. Plató, *República* 514a-b: 'Tot seguit, doncs', vaig dir, 'imagina't amb una experiència com aquesta la nostra naturalesa no només pel que fa a l'educació, sinó també a la manca d'educació. Mira, doncs, uns homes com en un habitacle soterrani en forma de cova, que tot al seu llarg té una entrada enfilant-se vers la llum; hi són des de petits, lligats no només de cames sinó també pels colls, de manera que romanen quiets i miren només cap endavant' (ἀπέικασον τοιούτῳ πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας. ἰδὲ γὰρ ἀνθρώπους οἷον ἐν καταγείῳ οἰκίσει σπηλαιῶδει, ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἔχουση μακρὰν παρὰ πᾶν τὸ σπήλαιον, ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς αὐχένα, ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἰς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὄραν').

que el fill del seu marit deu estar fet de la mateixa fusta que la generalitat del joves, apel·la pragmàticament al seu orgull d'home pretesament consolidat:

“ ‘He pensat que és hora ja que m’ocupe del teu futur. Et farà bé conèixer món. T’estic preparant un llarg viatge’. Però ell va negar amb el cap, sense gosar obrir la boca. ‘És el que més et convé i cal que et faces a la idea. El teu germà se n’ha anat, abans que ningú li ho demanàs, i no em sembla correcte que et quedés tot sol amb mi. Ets prou gran ja per entendre’n el motiu’ ”. (p. 33).

Mirar cap al futur, viatjar, conèixer, no restar quiet. Heus aquí un programa tan odisseic - àdhuc heracliteu per mor de la cerca intencionada del contrast- que sobren els comentaris. Fa massa temps que a Occident l’aventura d’Ulisses ha encarnat l’aprenentatge existencial¹⁴, perquè ara calgui subratllar res més que no sigui la urgència platònica d’abandonar definitivament la caverna, aquest cop entesa com a llar o si maternal, suau, calent i acollidor, però capaç de crear paràlisi, òbviament més espiritual que no pas física, en tots aquells qui, addictes a la “deconstrucció personal”, en tenen prou d’anar fent, mentre que el riu de la vida avança sense aturador. Contra tot això, s’hi rebel·la de bell nou “Ell”, avalat, segons que sembla, per l’experiència:

‘El teu univers és, encara, un univers petit... De la resta del món -què en saps tu, de la resta del món, fora d’aquesta casa (i) del jardí... ?- només t’interessen aquelles persones que saben avaluar-te correctament el vestuari... Quan obriràs els ulls, quan arribaràs a tenir una consciència pròpia? Podràs jutjar alguna vegada, amb imparcialitat, altres vides diferents de la teua, altres afanys, altres preocupacions que no siguem com és d’intensa la teua tristesa d’avui... les afliccions que laceren el teu pobre esperit inexpert?... Hi ha coses prou més importants sobre la terra que allò que a tu et passa, i ja és hora que en comences a prendre consciència. Hi ha pobles oprimits, homes que pateixen injustícies, explotació, violència... joves com tu i com jo que envelliran en obscures presons... Però tu, fill de bona família, ben vestit, ben alimentat, ben educat... vius en els llimbs de la innocència... Amic meu, la vida és una aventura molt amarga, molt costosa, molt difícil d’interpretar amb dignitat. La vida vertadera, em referesc, no la dels llibres’ (pp. 33-34).

Com és obvi, haurem de transitar mentalment des de la caverna fosca i desagradable on el jove és a hores d’ara presoner a una altra de familiar i arcàdica, la casa i el jardí, on s’ha estat massa temps i s’ha trobat massa bé. És clar que importa menys el marc físic, plaent o no, que la constant tenebra espiritual que cobreix i tenalla el jove; en darrer terme, aquest hauria de poder obrir els ulls per albirar a la fi una altra llum, feta paradoxalment de misèria aliena, i sens dubte detestable per qui no ha fet de la ceguesa el seu ofici. Allò capital és sortir de la dolça caverna per guanyar consciència pròpia, tan pròpia que li permetrà d’autodiagnosticar-se un excés de bon vestit, bona educació, etc. o, dit amb d’altres mots: d’obscures presons i de presoners reals n’hi ha sobretot fora dels llimbs, caverna daurada, de la seva innocència o infantilisme. Allí, ben a l’exterior, desprotegit, la vida no segueix les sofisticacions o refinaments pensats per fer teatre, ço és, per transmutar-se impúdicament fins a convertir-se en quelcom digne de ser contemplat - un tema, per cert, molt preat per R. Sirera¹⁵, sinó que assumeix tota l’amargor i el preu a pagar com a conseqüència del fet de no moure’s en la gens compromesa ficció del llibre.

¹⁴ Sembla inevitable fer menció de *l’Ulisses* de Joyce, per bé que, en ell, la reducció del temps i l’espai, un sol dia a Dublín, condensa el pelegrinatge èpic fins a convertir-lo en exploració existencial de la interioritat.

¹⁵ Tot el que ja s’ha dit sobre *El verí del teatre* des de la perspectiva del marquès ho exemplificaria perfectament.

Fins aquí, si s'admet la hipòtesi proposada, allò que hom es podria permetre de qualificar d'enraonats i previsibles advertiments paterns, materns o amicals. Allò més sorprenent, per contra, és que sigui un contrabandista qui s'afegeixi sense rubor al grup d'educadors, en aparença amables però punyents a gratcient, que haurien de poder i saber redreçar el jove:

‘I digues, quins són els teus projectes revolucionaris, si surts d'aquesta amb vida?... alguna cosa deus haver pensat per al futur... Em fa l'efecte que el teu silenci significa que s'ha iniciat una dissociació irreversible entre el teu cervell, que continua sent revolucionari, i el teu cos que, després de l'aventura, ha esdevingut notablement conservador’ (p. 53).

Potser no era previsible, però el cert és que, com un autèntic psicoanalista avesat a diagnosticar traumes en el subconscient, ja es veu que aquest trapella sap posar el dit a la nafra quan adverteix que la revolució es fa dia rere dia, superant les desfetes, plurals gairebé sempre, i vencent les pors subsegüents; en suma, vencent la Por, capaç ella sola de “petrificar,” un cos abrandat fins a convertir-lo en sòlid “receptacle conservador”, en cova, doncs, del cervell o dels ideals teòrics tal vegada molt revolucionaris però poc contrastats. Fa molt poc, “Ell” recordava al jove que, tot just sortint de la torre d'ivori de torn, hom descobreix -sempre amb astorament- la misèria dels altres. El contrabandista opta ja per demanar-li directament si ha passat fam alguna volta:

‘No, no pas a nivell teòric; de veritat, vull dir. En la teua pròpia carn’ (pp. 54-55).

La resposta és tan migrada d'imaginació:

‘No cal haver patit personalment l'opressió ni la misèria per lluitar perquè no la patisca ningú’ (p. 55),

que aquest traficant d'objectes i de persones deu pensar que una mica més de prèdica, ara descaradament petitburgesa, ja no pot molestar ningú:

‘Paraules, només paraules... Quanta raó tenien els nostres pares, quan ens deien que treure la cara per la xusma era una bajanada, que mai no ens ho agrairien, i que jugar amb foc tenia el perill que acabàssem cremats sense voler-ho’ (p. 55).

Fins i tot gosarà demanar que no es vegi en les seves paraules l'apologia encoberta del seu negoci, car:

‘Un negoci existeix i prospera quan allò que produeix o subministra és necessari per a molts. O se l'ha fet necessari, tant se val. I això no canviarà, governen absolutistes o constitucionals’ (p. 55).

Comptat i debatut, el missatge és tan clar com propi d'una saviesa que, en aquest cas, no té res a veure amb consells paterns, materns o amicals -i, en definitiva, amorosos-, sinó amb el pes aclaparador i definitiu de l'experiència del malfactor. Tant als primers com al segon, tanmateix, els plau d'emparar-se sota el poder simbòlic d'una imatge platònica, la caverna, ja que frisen per parlar de falsedat i de certesa, d'ombres i de llum, de mentida i de veritat. En efecte, que potser el jove no és víctima d'alguna mena de cavernosa foscor intel·lectual i espiritual? Que potser no és la seva ment tancada a la realitat la que s'entesta a no reconèixer que també la seva família, com ell, es decanta pel benefici propi, refusant de destinar la fortuna als desposseïts de sempre, mentre que s'apressen:

‘a fer que l’hereu vaja a Itàlia a estudiar art, a bastir un nou pavelló de ball vora el mar...?’
(pp. 55-56).

Per què, si no, li costa tant d’obrir les portes de la seva ment i admetre que els humans es mouen per la seva conveniència i es deleixen per trepitjar terreny segur? (p. 56). Ell, en canvi, un excombatent de la guerra del francès degradat a contrabandista, va veure:

‘... morir moltes persones excel·lents per un no-res. I vaig veure també triomfar una caterva d’indesitjables, que un dia eren dels nostres i l’endemà de l’enemic, segons bufava l’aire. Ara ocupen diferents llocs molt ben pagats a l’administració. I allà continuaran... Ells són professionals. I de professionals, de bons professionals, tenen molta necessitat tots els governs’ (pp. 56~57).

Val a dir que no és gens fàcil de resistir-se a l’actualitat -avui en diríem “rabiosa”- de l’arenga del Contrabandista, però a mi, com a filòleg, em deu pertocar més aviat posar l’accent en el fet que, si bé els pares volien foragitar el fill de la caverna per empènyer-lo vers la consecució de fites platònicament ideals com ara la llibertat, el criteri propi, etc. -gairebé es podria dir que els pares, tots els pares, un cop aconclerts els deures de la reproducció, o són platònics o no són-, en canvi, el positivisme radical i sense escrúpols del traficant el vol treure, sí, de les ombres, però prefereix que, fora de la cova, continuï avançant en línia horitzontal – d’altra banda, tan humana!- a fi d’estalviar-se els perills innegables de qualsevulla enlairament. És clar que amb allò amb què ningú no comptava és que el jove, tan necessitat abans d’una empenta exterior per aixecar el vol -si més no una mica-, ara, fastiguejat per la pedagogia aparentment barroera del seu carceller, ha de bastir tot sol un veritable castell platònic -és a dir, irremeiablement fet d’il·lusions-, que, en definitiva, el salvarà unes quantes hores:

‘Tot allò que dius no són altra cosa que justificacions. justificacions, d’altra banda, prou vulgars. De literatura barata. L’idealista desencantat esdevé un bandoler cínic i ferotge. Però com, en el fons, té bon cor, en l’últim moment es redimeix: quan està a punt de lliurar l’heroi als soldats, alguna cosa li fa recordar el seu passat honorable, canvia d’idea i l’ajuda a fugir, malgrat que al bandoler això acabe costant-li la vida’ (p. 57).

Ningú no negarà que, per al jove, aquests dos primers dies a la caverna han estat molt intensos, però la Literatura, endemés, té una munió de recursos per “embolicar la troca” i no permetre que la tensió desaparegui abans d’hora. No hi ha dubte que aquest fill de bona família fet presoner per culpa d’un atzar que, lògicament, no ha pogut controlar mai, sí que té ara la sensació d’haver-se reafirmat en l’esperança. Això no obstant, R. Sirera el vol inerm, de manera que cuita a fer-lo “caure” de bell nou en “l’abisme” de la desesperació, cosa en principi no gens difícil ja que, a pesar de la “remuntada” anímica anterior, mai no havia aconseguit de sortir de la caverna física que l’oprimeix. En el fons, la seva fe interessada en l’idealisme del Contrabandista és tan folla com folla és també la confiança que el militar, que de sobte comparteix presó amb ell, creu descobrir en un nombre molt elevat de joves revolucionaris antiabsolutistes.

En efecte, envoltat de persones instal·lades ja en la maduresa, o, en darrer terme, “d’excavernícoles,” que suposadament han dut a terme amb èxit llur anàlisi existencial, haurà de rebre, tant si vol com si no vol, lliçons addicionals de realisme, puix que ell no es mostra gens propens a sortir a la llum i contemplar la realitat tal com és. El militar, expert per definició en victòries i derrotes, sap veure millor que ningú sobre aquest camp de batalla nostre, de tots, els flancs descoberts per on s’infiltra tot sovint el desastre.

‘Hi ha molta gent de voluntat prou dèbil, que es deixa arrossegar per unes paraules inflamades. Els joves de bona família que comencen a treure el cap ple de boira a la vida... Els clergues ressentits... Alguna ànima ximple... Camperols i menestrals que es fan així la il·lusió que la fraternitat i la igualtat social no són només paraules... tothom amaga en el fons del seu cor algun somni... No és gens estrany, doncs, que molts hi preferesquen la vida imaginada a la real... Són vostès tan ingenus! Quan parlen de l'exèrcit només pensen en soldats i caporals. Però els soldats i els caporals no hi són res. Carn de canó. Compleixen ordres. Si se'ls ordena restablir la Constitució, lluitaran per restablir-la, igual que si se'ls obliga a reprimir els constitucionals. Els que importen, no s'enganye vostè, són els qui donen les ordres. Aquest és el vertader exèrcit. El poder vertader de l'exèrcit’ (pp. 71-72).

La lliçó, com avançava, és autènticament magistral i prefigura el tipus de conversió aconsellable per al jove, si volia deixar enrere definitivament l'anonimat fosc i cavernós, la carn de canó real i simbòlica que és ara, a fi d'esdevenir un “subjecte agent” amb tots els seus atributs. El creador de la imatge antiga, Plató, s'autoafirmà ja pel fet d'albirar la Realitat immutable i eterna, el món de les Idees, base segura sobre la qual es pot bastir qualsevulla projecte humà. Coherent amb el seu deure de visionari amb inquietud social, “atterra” i redacta *La República* -si es vol, una altra mena de caverna daurada-, en el si de la qual tothom s'hi trobarà bé pel fet d'interpretar el paper que el filòsof atenès li ha assignat. Preocupat per la degeneració ètica dels humans, cau, tanmateix i de manera paradoxal, en el pitjor dels vicis: creure que els altres poden assolir la majoria d'edat ètica limitant-se només a complir les ordres rebudes, però abstenint-se de participar activament en el seu disseny¹⁶. En això consisteix precisament la milícia, de manera que la imatge del militar i els soldats, que es veuen forçats ara a defensar això i ara a reprimir allò altre, hauria de fer reaccionar el jove contra tanta estupidesa institucionalitzada. És hora de ser “ell”, de sortir-se'n “ell”, de procurar-se una voluntat ferma, de ser arrossegador i no pas arrossegat, de tenir una ment desemboirada, astuta, buida de somnis i aferrada a la realitat; en suma, és hora de sortir del cau, propi de bèsties salvatges, per ascendir a persona mereixedora d'un habitacle més noble. Lliçó funesta, certament, si acaba en menyspreu del destí dels altres, però admirable si entronitza el principi de l'autorevolució com a pas previ a qualsevulla altruisme.

De moment, però, caldrà esperar, perquè el jove no reacciona pas; ans al contrari, sembla tenir la desorientació per única companya. L'escriptor valencià li ha jugat una mala passada, car, per si no n'hi havia prou d'estimbar-lo contra la realitat més dura, la d'aquí baix, la del món gens ideal dels humans, “l'Ella” de tom, en aquest cas una jugadora de dames implacable, el posa al corrent de la naturalesa etèria dels “cavernícoles”, ço és, d'ell mateix:

‘No ets res, al capdavant; una ombra més, perduda entre les ombres. El teu somni és el somni d'un dorment que somia que somia, i un dia somia que s'ha despertat. T'he mort l'últim peó. Què faràs ara?’ (p. 75).

Anorreat, doncs, abans d'hora, la seva situació no és la idònia ni per conhortar el seu germà gran en plena agonia, ni molt menys encara per assumir el deure de continuar la seva tasca revolucionària. O, si més no, tot indica que les peripècies -en el sentit més grec del terme- viscudes fins ara i explicades al llarg d'aquests dos dies no podien dur-lo sinó vers la trista situació d'ensorrament en què es troba. Se'n sortirà? Sortirà del submón que li enfosqueix

---

¹⁶ Vegeu al respecte -i, malgrat el títol- les lúcides reflexions d'Agnes Heller a *Aristóteles y el mundo antiguo*, ediciones península, serie universitaria. Historia / Ciencia / sociedad n° 182, Barcelona 1983, sobretot el capítol 1, 4 “El drama de Platón”, pp. 51-124.

l'esperit i la voluntat fins a petrificar-los? Aviat ho sabrem, car el tercer dia ja és aquí i tothom serà cridat -no pas amablement- a definir-se.

El primer a confessar els seus secrets serà el Contrabandista, incapaç de continuar amagant les seves lectures filosòfiques i, sobretot, l'habilitat per a trobar-los una aplicació pràctica:

‘... vivim massa temps tancats entre les ombres, i ja no sabem si nosaltres, i els que són amb nosaltres, continuem sent persones, o hem esdevingut ombres també. I per això... ens cal posar tothom a prova: les ombres i nosaltres. I destriar què és cadascú, desencadenar els que han romàs encadenats davant el mur, preguntar-los si encara els sembla més real l'ombra projectada que allò que la projecta¹⁷... i si volen continuar vivint en aquest món subterrani, o volen sortir a la llum, atès el fet que el sol segurament pot encegar-los. Perquè un cop arribats a la llum, en tindran els ulls tan plens que no seran capaços de veure ni una sola de les coses a les que ara anomenen vertaderes¹⁸. Terrible desconcert! Una tria, la seua, no ho dubtes, una mica arriscada, però, en qualsevol cas, indefugible... jo tinc la virtut de separar ombres i cossos. Sé de quina matèria està fet cadascú, i m'agrada enfrontar-lo amb les seues contradiccions’. / El Company: ‘I per què?’ / El Contrabandista: ‘Possiblement per fer que actuen. Perquè no es queden parats. Perquè s'acostumen a la llum del sol o es dissolguen en ella’ (pp. 95-6).

L'ús de la primera persona del plural, a l'inici d'aquest paràgraf, és massa emfàtic perquè no ens adonem que el Company amb qui discuteix la “tècnica” a seguir amb el jove no n'és l'únic

---

¹⁷ Cf. Plató, *República* 515c-d: ‘Mira d'escatir, doncs’, deia jo al meu torn, ‘quin tipus no només d'alliberament sinó també de guarició de l'esclavatge i de la ignorància tindrien, si quelcom així els passés en la realitat. Quan un d'ells fos alliberat i, de sobte, hagués d'aixecar-se, girar el coll, caminar i alçar la vista vers la llum, i, en fer-ho, sentís dolor i, per mor de l'enlluernament, no pogués veure allò del que aleshores veia l'ombra, ¿què creus que respondria si algú li deia que abans veia foteses, mentre que, ara, una mica més a prop de la realitat i girat vers una entitat superior, hi pot veure més, i si, en assenyalar-li cadascun dels objectes que passen, el forçés també, tot fent-li preguntes, a respondre què és? No creus que dubtaria i tindria per més vertader allò vist abans que allò indicat ara?’ (Σκόπει δὴ, ἦν δ' ἐγώ, αὐτῶν λύσιν τε καὶ ἴασιν τῶν τε δεσμῶν καὶ τῆς ἀφροσύνης, οἷα τις ἂν εἶη, εἰ φύσει τοιάδε συμβαίνοι αὐτοῖς. ὅποτε τις λυθείη καὶ ἀναγκάζοιτο ἐξαίφνης ἀνίστασθαι τε καὶ περιάγειν τὸν αὐχένα καὶ βαδίζειν καὶ πρὸς τὸ φῶς ἀναβλέπειν, πάντα δὲ ταῦτα ποιῶν ἀλγοῖ τε καὶ διὰ τὰς μαρμαρυγὰς ἀδυνατοῖ καθορᾶν ἐκεῖνα ὧν τότε τὰς σκίας ἑώρα, τί ἂν οἶε αὐτὸν εἰπεῖν, εἴ τις αὐτῷ λέγοι ὅτι τότε μὲν ἑώρα φλυαρίας, νῦν δὲ μᾶλλον τι ἐγγυτέρω τοῦ ὄντος καὶ πρὸς μᾶλλον ὄντα τετραμμένος ὀρθότερον βλέπει, καὶ δὴ καὶ ἕκαστον τῶν παριόντων δεικνὺς αὐτῷ ἀναγκάζοι ἐρωτῶν ἀποκρίνεσθαι ὅτι ἔστιν; οὐκ οἶε αὐτὸν ἀπορεῖν τε ἂν καὶ ἠγείσθαι τὰ τότε ὀρώμνα ἀληθέστερα ἢ τὰ νῦν δεικνύμενα;)

¹⁸ Cf. Plató, *República* 516a-b: ‘D'altra banda’, deia jo al meu torn, ‘si algú l'arrossegava a la força des d'allí per la pujada difícil i costeruda, i no el deixava anar abans no el tragués a la llum del sol, ¿no creus que patiria i li molestaria que l'arrossegessin, i que, quan arribés a la llum, pel fet de tenir els ulls plens de claror, no podria veure res del que ara s'anomena veritat?’ / ‘No podria, en efecte’, deia ell, ‘si més no, immediatament’. / ‘Crec que necessitaria avesar-s'hi, doncs, si tenia intenció de veure el que hi ha a dalt. Primer, podria veure molt fàcilment les ombres; després, les imatges reflectides en l'aigua no només d'homes sinó també d'altres coses; finalment, les coses mateixes’ (Εἰ δέ, ἦν δ' ἐγώ, ἐντεῦθεν ἔλκοι τις αὐτὸν βία διὰ τραχείας τῆς ἀναβάσεως καὶ ἀνάντους, καὶ μὴ ἀνείη πρὶν ἐξελκύσειεν εἰς τὸ τοῦ ἡλίου φῶς, ἄρα οὐχὶ ὀδυνασθαι τε ἂν καὶ ἀγανακτεῖν ἐλκόμενον, καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὸ φῶς ἔλθοι, αὐγῆς ἂν ἔχοντα τὰ ὄμματα μεστὰ ὀρᾶν οὐδ' ἂν ἐν δύνασθαι τῶν νῦν λεγομένων ἀληθῶν; / Οὐ γὰρ ἂν, ἔφη, ἐξαίφνης γε. / Συνηθείας δὴ οἶμαι δέοιτ' ἂν, εἰ μέλλοι τὰ ἄνω ὄψεσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν τὰς σκίας ἂν ὀρᾶστα καθορῶ, καὶ μετὰ τοῦτο ἐν τοῖς ὕδασι τὰ τε τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ τῶν ἄλλων εἶδολα, ὕστερον δὲ αὐτά.)

destinatari. La funció social que R. Sirera ha atorgat sempre al teatre esdevé ara ben diàfana¹⁹. Som tots nosaltres els qui sovint ens tanquem de bon grat en el refugi ombrívol de la complaença –àdhuc encadenant-nos-hi, si calia- i, consegüentment, hauríem de contractar els serveis d’algun torturador sàdic propens al gaudi de l’encegament aliè per aplicació immisericordiosa d’un feix de raigs de llum sense aturador. O, fent un petit exercici d’interpretació al·legòrica, caldrà concloure tal vegada que, a la cova fosca del teatre, no s’hi ha d’anar confiats que la llum potent dels focus, és a dir, de l’autor i de l’obra mateixa, només ferirà les ninetes dels ulls dels actors professionals, d’altra banda prou avesats a aquesta mena de suplici. Ben al contrari, impertinent com és, el dramaturg els ha fet col·locar de manera que molestin també els espectadors fins a fer-los sortir del seu ensopiment o inconsciència lamentables. Sens dubte és força més còmode restar en la contradicció que autorevoltar-se contra el plaer viciós de la inèrcia, la indecisió i un llarg etcètera, però R. Sirera sembla convençut que tot Plató té el seu Aristòtil, és a dir, que, més que no pas tendir vers la Idea inassolible, l’experiència guanyada per la suma d’accions en aquest món marca la diferència. Ho ha dit abans al jove, mentre li aclaria en què creu:

‘(Crec) en l’experiència. En les petites coses quotidianes. En els moments feliços de la vida... de la gent comuna, vull dir, dels que no aspiren... a ser herois... Davant del teu “nosaltres” jo defense el “jo”... Hi ha una altra cosa que ens diferencia. Jo, l’individualista, visc immers en el món. Per contra, tu, malgrat el teu “nosaltres” estàs tothora sol. I sempre ho estaràs, perquè no suportes el tracte amb les persones’ (p. 90).

A la seva manera, per tant, el Contrabandista és un bon exemplar de *zôon politikón*, addicte al microcosmos, amic d’èssers amb nom i cognom, i, per damunt de tot, hostil a abstraccions pretesament filantròpiques que condemnen els seus seguidors a anteposar un intangible “nosaltres” a un “ell o ella” ben somàtics amb qui poder relacionar-se. I deu ser per això mateix que sap teoritzar sobre la urgència de no deixar mai de conviure amb els qui ocupen el lloc més baix de l’escalafó existencial, fins i tot quan ja s’ha fet el gran salt i és força versemblant el perill d’oblidar els orígens:

‘... és tasca nostra fer que aquells que han pujat a la superfície i conegut la llum del sol, no es neguen després a tornar a baixar a la caverna, juntament amb els presoners, ni a participar en els seus treballs ni els seus honors, per molt poc que aquests valguen’²⁰ (P. 98).

---

¹⁹ Vegeu, per exemple, la introducció a *La caverna* de l’edició ja esmentada (nota 1) a càrrec de Rafael Pérez González, i també la nota 19.

²⁰ Cf. Plató, *República* 516c-d: ‘Què, doncs? En recordar el primer habitacle, la saviesa d’allí i els companys de presó d’aleshores, ¿no creus que s’autoconsideraria feliç per raó del canvi, mentre que a ells els compadiria?’ / ‘I tant!’ / ‘D’altra banda, si aleshores s’intercanviaven honors i lloances, i hi havia distincions per a qui veia amb més agudesesa les coses que passaven, per a qui de memòria esmentava millor totes les que solien fer-ho al principi, al final o alhora, i per a qui, arran d’això, amb total efectivitat endevinava el que succeiria, ¿creus que cobejaria els seus honors i lloances i s’engelosiria dels qui entre ells rebien honors i poder, o més aviat experimentaria allò d’Homer i preferiria “treballar essent com és pagès vora un altre home pobre” i passar per tot abans que tenir aquells judicis basats en l’aparença i viure d’aquella manera?’ (Τί οὖν; ἀναμνησκόμενον αὐτὸν τῆς πρώτης οἰκίσεως καὶ τῆς ἐκεῖ σοφίας καὶ τῶν τότε συνδεσμωτῶν οὐκ ἂν οἶε αὐτὸν μὲν εὐδαιμονίζειν τῆς μεταβολῆς, τοὺς δὲ ἐλεεῖν; / Καὶ μάλα. / Τιμαὶ δὲ καὶ ἔπαινοι εἴ τινας αὐτοῖς ἦσαν τότε παρ’ ἀλλήλων καὶ γέρα τῶ ὀξύτατα καθορῶντι τὰ παριόντα, καὶ μνημονεύοντι μάλιστα ὅσα τε πρότερα αὐτῶν καὶ ὕστερα εἰώθει καὶ ἄμα πορεύεσθαι, καὶ ἐκ τούτων δὴ δυνατώτατα ἀπομαντευομένῳ τὸ μέλλον ἦξιεν, δοκεῖς ἂν αὐτὸν ἐπιθυμητικῶς αὐτῶν ἔχειν καὶ ζηλοῦν τοὺς παρ’ ἐκείνοις τιμωμένους τε καὶ ἐνδυναστεύοντας, ἢ τὸ

Som, ja es veu, davant d'un filòsof assenyat i d'un excel·lent mestre de cerimònies que, proper com es troba el jove a una experiència iniciàtica, l'ha enviat a banyar-se a una galeria contigua. És el moment de rebre "l'aigua lustral," (p. 97), puix que s'acosta també el d'atènyer la puresa pròpia del qui es convertirà o es perdrà per sempre més. Sigui en la foscor de la caverna o en l'aigua d'aquest baptisme singular, el protagonista sembla condemnat a restar submergit un cop i un altre. La situació, no obstant, està a punt de canviar, perquè "Ella" i "Ell", presents de bell nou per interpretar el paper que calgui, seran ara l'espill sobre el qual "queden atrapats els records del jove" (p. 96). I així, amb tota l'autoritat que els dona el fet de "teatralitzar" fidelment la memòria o consciència del jove, a fi que ell mateix pugui contemplar-la (*théamai*) com contemplador és qualsevulla espectador en qualsevulla teatre, li recriminaran precisament que, fins ara, s'hagi dedicat a "interpretar" (p. 101). Sí: ho ha fet en deixar-se arrossegar, buit de voluntat pròpia, o en comprometre's, orfe de sentiments autèntics, amb la revolució, etc. (p. 100). Però tot això s'ha acabat: la mentida, la ficció, no té cap més paper a jugar davant el testimoni inapel·lable de l'espill, per tal com -i aquest és el gran canvi anunciat- "Ella," i "Ell", a manera de petita caverna interior observable, són ara parts integrants de la seva personalitat:

‘cadascú du, ell mateix, la seua caverna, la seua foscor, la seua nit a sobre, al voltant, pertot arreu. I es creu que ell és a dintre, però la que és a dintre, de veritat, és ella. Al centre de la seua ànima i no fora: en cada cas i en cada circumstància hom acaba trobant allò que tem trobar... Ets tu, únicament tu qui ens dones forma’ (pp. 102103).

Ergo, si el jove ja no és a la caverna, sinó la caverna en l'interior del jove, és fàcil deduir que la teràpia a aplicar és del tot edípica. Caldrà lliurar-se a la psicoanàlisi introspectiva -cadascú sap en quin grau- amb tanta obstinació com la que l'heroi de la tragèdia sofoclea mostrà per "autodescobrir-se". O, si hom preferia ser més respectuós amb el context, podríem dir que se'ns recomana de practicar l'espeleologia anímica, sense confondre-la, tanmateix, amb una senzilla gimnàstica de manteniment. Ben a l'inrevés, al protagonista, malgrat romandre tancat encara en poder dels seus carcellers, l'han situat de fet a l'aire lliure, ja no hi ha parets reals que el puguin oprimir i, en conseqüència, coneix el deure de tot ciutadà de ple dret de plantar cara, d'actuar, tal com assegura la darrera intervenció "d'Ella", credo emblemàtic de tota l'obra:

‘Després no és ara: valora bé el que fas. I quan et decidesques, no dubtes, vés a totes, per terrible que et sembla el que t'espera. Qualsevol cosa que faces no podrà ser pitjor, ni originar-te conseqüències més dolentes que aquest viure -malviure- eternament tancat en la caverna, entre les ombres’ (p. 104).

Doncs bé, quan tot està a punt, fóra il·lògic d'ajornar-ne el desenllaç. Finalment, el Contrabandista passa a l'acció i posa a prova el jove. Li confessa que l'ha venut a les tropes realistes i que, dels ideals que ell li suposa, no en conserva cap. Ell ho té molt clar: negociar amb una vida humana pot ser tan beneficiós que els posteriors i improbables remordiments quedaran sens dubte compensats. Només lamenta, això sí, que, havent perdut l'exèrcit tant de temps, ara vulgui torturar el jove. En aquest cas, la caverna on l'ha retingut li semblarà de ben segur un autèntic palau, car, en la foscor del turment, la integritat personal sí que s'esvaeix i la mort esdevé del tot preferible.

τοῦ Ὁμήρου ἂν πεπονθέναι καὶ σφόδρα βούλεσθαι “ἐπάρουρον ἔοντα θητευέμεν ἄλλω ἀνδρὶ παρ’ ἀκλήρω” καὶ ὅτι οὖν ἂν πεπονθέναι μᾶλλον ἢ ‘κεῖνά τε δοξάζειν καὶ ἐκείνως ζῆν).

Això no obstant, la crueltat del Contrabandista és tan singular com ell mateix. Partidari de mesurar el valor de la seva rigorosa pedagogia menant l'alumne vers situacions límit, li dona un ganivet, gràcies al qual tindrà dues opcions: o morir o matar. Com no podia ser altrament, el jove reacciona, de sobte es descobreix capaç de matar i, encara pitjor, en plena batussa, entra el Company del Contrabandista i acaba essent ell qui de manera accidental rep el cop de gràcia. Les lamentacions per l'error comès no serveixen de res: ha matat, volia matar, havia decidit matar! De fet, no s'ho pot creure, però, com que el teatre de R. Sirera és addicte a la tensió realitat / ficció, ara resulta que el Contrabandista el deixa anar, que el duren a la nau que l'ha de salvar, que no hi ha soldats a l'illa –o ho sembla-, que l'ha enganyat una vegada més i que la mentida ha dominat l'escena. Ha mort un home, és cert, però:

‘Estava escrit i, en certa manera també era necessari... Potser d'aquesta història t'ha tocat interpretar a tu el paper més poc lluït, i fins i tot hom podria pensar que l'únic motiu de la teua presència entre nosaltres ha estat, al capdavall, permetre al protagonista iniciar el seu canvi’ (p. 113).

Potser sí. Les Històries oficials asseguren que la humanitat avança sovint -i de segur que ho fa- amb el sacrifici de víctimes innocents. Una mica més escèptics després d'haver llegit *La caverna*, hom hauria d'admetre que també ho pot fer gràcies a la mort absurda de persones gens significades. Trist final, tanmateix, per a una obra certament densa, on aquella imatge de Plató, hàbilment readaptada, ha donat molt de joc. Exhaurit, doncs -si més no, en aparença-, l'ampli ventall de possibilitats, hom podria sospitar que R. Sirera toca comprensiblement a retirada bo i exhortant el lector a elegir activament la seva opció:

“... des del moment que ha abandonat aquesta illa, no tinc poder per decidir el seu destí. Potser s'haurà deixat conduir mansament per l'oficial disfressat de mariner cap a la costa, i allí haurà caigut, sorprès i sense lluita, en mans dels enemics... O potser... O, fins i tot, potser... Al cap i a la fi, el que importa és que, en qualsevol dels casos, li hem procurat... una sortida digna: serà un heroi si el sacrifiquen els soldats, i ho serà doblement si aconsegueix burlar-los i embarcar. Imaginem-nos, doncs, la possibilitat darrera: té el ganivet, i aquella classe de por cega que fa valents els homes més covards. Només fa un moment que ha tallat una altra vida humana, la segona, tot espantat de comprovar com és de fàcil aquest gest, i quant poc costa... L'ajuden miraculosament a apropar-se al vaixell. El senyal que anuncia que aquest es disposa a salpar. Ha arribat en l'últim moment... l'han acollit a bord, tremolós i insegur, tacat de sang -el signe del ritu d'iniciació, que converteix el noi en home-...” (pp. 113-114).

Que el jove, en sortir de la caverna i pel fet mateix d'abandonar-la, entrarà iniciàticament i revestit de la porpra de la sang en una nova dimensió existencial, ho hem sabut des d'un bon començament. Que aquesta és una obra que teatralitza el pas, d'algú en concret o de tots, vers una maduresa molt més rellevant que el creixement automàtic dictat per la biologia, és a hores d'ara inqüestionable. Però, precisament per això, deu ser difícil renunciar -i, d'altra banda, per què caldria fer-ho?- a aquell seguit de tòpics que la Literatura ha anat atresorant segle rere segle, època rere època. Fins ara, ha estat la imatge antiga, paradoxalment concebuda per una ment filosòfica, la que en definitiva ha dominat l'acte creatiu. Però la simple observació de la realitat més immediata -i sense ànim de molestar l'idealista Plató- ofereix igualment imatges captivadores, que, a més, no traeixen en absolut l'esperit del discurs. “Carcasses” seques d'insectes esdevinguts papallones que alcen finalment el vol, “capolls” màgics que havien retingut la vida però que han sabut deixar-la anar, i, per contra, una hipotètica darrera “presó” amb un presoner en “capella” a l'espera d'una iniciació molt més tràgica que la pensada en un

principi, configuren un punt final positiu i negatiu alhora d'indole igualment "cavernosa". Tot un exemple de coherència i fidelitat que mereix, al meu entendre, el reconeixement general, i que hom pot constatar en les paraules que el Contrabandista, sospitosament tan lletraferit com R. Sirera, imagina que podria haver dit el jove després del seu adéu a gairebé tot el que ha conegut fins llavors:

“ ‘Deixeu-me sense res, deixeu-me abandonat, inerme, deixeu-me buit, com la carcassa seca d'un insecte, com el capoll d'on s'ha aixecat tota esplendent la papallona'... Vol dir amb això que tot s'ha acabat, que el passat no ha de tornar ja mai i que una nova vida s'inicia per a ell, i que es troba en el moment del canvi, del trencament, que ja no és el que era: d'aquí la imatge del capoll i la carcassa buida. Ben mirat, aquest text podria servir també si s'hagués escollit l'opció contrària: vull dir, si hagués caigut presoner dels soldats i es trobàs en capella, acomiadant-se d'aquest món” (p. 114).

L'escriptor valencià assegura que “No ens ha de preocupar... no saber quina ha estat la conclusió definitiva de la història” (p. 115). Doncs bé, no n'estic, de preocupat. Si de cas i com a docent-amant de la “Tradició Clàssica”, em sento immensament agraït envers qui, amb la ductilitat que el caracteritza, ha sabut descobrir en la vella i consagrada imatge de la caverna possibilitats renovades de provocació. En efecte, qui llegeixi la seva obra hauria de voler reflexionar sense pors -i, per tant, treure'n les conseqüències pertinents; com més dràstiques millor- sobre el deure: a) de sortir definitivament de la fosca caverna de qualsevulla repressió ideològica; b) de deixar enrere, com a homes i dones vertaderament madurs, la cova daurada, l'Arcàdia del si matern, de la llar i del jardí; c) de maltractar el propi cos conservador, un cos cova, quan es clou per aturar les gosadies del cervell; d) d'obrir la caverna personal per copsar la dissort, molt més tràgica, dels altres; e) d'amistançar-se amb la realitat immediata, i enemistar-se, quan calgui, amb la ideal; f) de ser homes i dones amb vocació política, compromesos amb l'acció; g) de fer el gran salt a la llum, però saber baixar de bell nou a la foscor per recuperar els endarrerits i conviure-hi; h) de submergir-se com a bussos en la caverna de la consciència; i) de plantar cara; j) de matar per no morir; k) àdhuc de ser víctimes innocents per provocar el canvi dels altres; l) de pagar el tribut de la sang per complir les regles d'un autèntic ritm d'iniciació, o 11) d'esdevenir papallones per mostrar polícromament l'orgull d'haver refusat ja la carcassa del capoll. Ara bé, si la llista d'exigències resultava excessiva, si el lector començava a tremolar, tampoc no ha de inquietar-se: R. Sirera li ha preparat un final un xic enigmàtic, gràcies al qual trobarà consol pensant que pateix una petita fixació freudiana -res d'important- en la figura del pare:

“Esperem, doncs, que el sol s'aixequi, i amb la claror s'esborren totes aquestes ombres, i es puga comprovar, gràcies al seu concurs, que el que semblava un monstre horrible no era pas altra cosa que el vell abric del nostre pare penjat d'un clau al costat de la porta” (p. 115).

He volgut deixar per al final un seguit de breus consideracions que, en realitat, ja no s'adiuen amb la lectura “classicitant” que ha guiat la meua anàlisi. Rafael Pérez González, en presentar *La caverna* en l'edició d'Els textos del Centre Dramàtic de la Generalitat de Catalunya, posa l'accent en la seva especial significació com a final d'un trajecte cobert pas a pas, ço és, com a resultat -fins aleshores- del progressiu avanç vers cotes màximes de llibertat creativa. Fóra absurd i imperdonable que jo intentés ara de corregir-lo o matisar-lo, tenint com té, a més, un coneixement exhaustiu del conjunt de l'obra de R. Sirera i de tot allò relacionat amb el fenomen teatral. M'interessa de reproduir, això sí, alguns comentaris seus sobre la peça que em facilitaran la reflexió posterior: “Obra lògica i concloent, d'escriptura lliure i densa com cap altra, i molt

personal”. “Teatre com a reflexió i coneixement de la realitat”. “Utilització d’elements fantàstics i, per tant, pèrdua del llast del realisme”. “Escriptura sense entrebancs de cap tipus, completament lliure” amb la coartada que “el personatge considerat protagonista es troba en una situació psicofísica determinada”. *La caverna* és una obra “molt teatral: l’escena dividida com un tauler d’escacs establint diferents capes en profunditat i zones en lateralitat; imatges plàstiques considerables com l’escena final del primer dia, el bany lustral o la preciosa imatge del vaixell... etc.. “El teatre de text com a mitjà intel·lectual per reflexionar i arribar a l’autoconeixement i al coneixement del món...”, etc.

Vistes així les coses, potser caldria no descartar -de fet, em sembla d’allò més raonable- que el radicalisme del mètodes del Contrabandista no facin sinó representar simbòlicament la lluita despietada que el mateix dramaturg, R. Sirera, manté amb qualsevulla resta d’imaduresa, indecisió, por, conformisme, i humana però nociva tendència a la comoditat i autosatisfacció pròpies. Només autoexhortant-se a acarar voluntàriament situacions de perill, només forçant-se a escometre fins a matar, es pot vèncer l’esclerosi inevitable que el pas del temps i l’exitosa professionalització causaran més tard o més d’hora. O, si volíem duplicar la perspectiva: res millor que, amb certa periodicitat, veure’s a un mateix com un jove de dinou anys de bona família, a qui la vida ha tractat massa bé. Un mínim de saviesa pràctica aconsella aleshores de preparar alguna experiència “subterrània” a fi que trobi les forces i la indignació suficient per voler sortir, canviar, lluitar, aprendre o, en definitiva, viure, amb la dignitat que la semàntica d’un verb així exigeix. Del resultat d’aquesta teràpia de xoc implacable, n’haurien de donar raó suficient les valoracions anteriors de Rafael Pérez, les meves o les de qualsevol altre lector de *La caverna*. Preferiria, però, seguir camins diferents.

En efecte, tothom acaba admetent, de bon grat o no, que les obres literàries, un cop infantades i sotmeses a la curiositat general -per cert, no sempre caritativa-, passen a pertànyer també als “consumidors”. De vegades, si el “producte” és de difícil digestió, hom practica sovint una interpretació “molt personal”, o, simplement, tergiversa tot allò que no es tergiversable. Ara bé, qui vulgui apropar-se a *La caverna* amb ànim de restar indiferent a provocacions de cap tipus, hauria de pensar-s’ho dues vegades. És clar que, en lloc de demanar-se si també ell s’assembla, poc o molt, al jove protagonista, bé perquè l’han malcriat o perquè es malcria ell mateix, sempre pot pensar que l’autor ja deu saber -sobretot després de llegir la presentació de R. Pérez- quina mena de “psicomàquia” manté amb si mateix. Però el més probable és que la tranquil·litat li duri poc, ja que gairebé ningú no renuncia tan fàcilment a l’avinentesa de comprovar, amb l’ajut inestimable d’un test així -em refereixo, naturalment, a l’autoavaluació nascuda de la lectura de la mateixa obra-, que, com era previsible, la seva maduresa és quelcom de consolidat. Si de cas, si R. Sirera no sap o no vol deixar d’exercir mai el paper d’intel·lectual-ferment de la societat, si les seves obres, àdhuc des d’una lectura literal, acaben sacsejant les consciències, el lector hauria de tenir el dret a interrogar-lo sobre el seu grau de compromís i coherència.

Doncs bé, un mínim sentit de la justícia obliga a proclamar la correspondència entre la teoria i la praxi quant a la trajectòria personal, intel·lectual i artística de l’escriptor valencià, bé sol o en col·laboració amb el seu germà Josep Lluís. El seu llarg currículum com a teòric, crític, actor, traductor, guionista, dramaturg, assessor, director o gestor teatral es caracteritza, d’una forma o d’una altra, per una voluntat ferma de posar el teatre al servei de la societat²¹. Sens dubte vol transformar-la, però, en qualsevol cas, predicant amb l’exemple, treballant d’una manera incansable. Des de ben aviat, en el si del teatre universitari i independent, participa del desig de renovació del sistema polític a les acaballes del franquisme, unint-ho a la reivindicació nacional

---

²¹ Per a una visió global de la trajectòria de R. Sirera i una anàlisi acurada de les seves obres, recull bibliogràfic, etc., vegeu Rafael Pérez González, *Guia per recórrer Rodolf Sirera*, pendent encara de publicació i que he pogut consultar en suport informàtic per gentilesa de l’autor i del mateix R. Sirera.

valenciana i a la recuperació de les senyes d'identitat com ara la llengua²². Recuperada la democràcia, pressiona les institucions perquè el voluntarisme anterior pugui esdevenir un teatre professionalitzat que arribi a la majoria del públic. Promou la creació d'infraestructures. Adopta una concepció dinàmica per a un futur Teatre Nacional Valencià, pensant en un conjunt de centres dramàtics, amb locals i companyies, estesos per tota la geografia del país i amb plena autonomia pel que fa a la programació. Lligat a la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, redacta el Projecte de gestió teatral, dirigeix i co-dirigeix diversos teatres públics, és nomenat Cap del servei de Música, Teatre i Cinematografia, etc. Acaba abandonant precisament la gestió pública del teatre valencià quan considera que és obstaculitzada per interessos polítics. En suma: una dilatada trajectòria feta de conscienciació pròpia i aliena, de reflexió i de servei, que amb tot el dret, al meu entendre, l'eximeix d'acudir a l'educat costum de la *captatio benevolentiae* per no tallar la digestió de lectors-espectadors sensibles o fins i tot susceptibles²³.

---

²² Per a tot allò referent, en canvi, al teatre de postguerra del país valencià, vegeu, per exemple, Ferran Carbó i Santi Cortés. *El teatre en la postguerra valenciana* (1939-1962), Quaderns 3 i 4, València 1997.

²³ Aquest és el text de la conferència que vaig donar a l'Institut d'Estudis Catalans el 28 de novembre de 1997. M'interessa remarcar que he volgut centrar-me exclusivament en el referent platònic, però ja en el torn obert de paraules posterior a la conferència el Dr. Carles Miralles apuntà una altra dependència possible, *La vida es sueño* de Calderón de la Barca, que em sembla inqüestionable, encara que jo hagi seguit un altre camí. El mateix Rodolf Sirera, que ha tingut l'amabilitat de llegir el text i que es mostrà complagut amb el tractament del llegat platònic, em féu la mateixa observació. Aprofito, doncs, l'avinentesa per assenyalar que la construcció en tres jornades de *La caverna* es retrotrau al teatre barroc, i que la mort de l'amic del contrabandista –confessió del dramaturg- seria extrapolació de la de Clarín, el graciós, company fidel de Segismundo (jornada III, esc. XIII).